

ZUTPHEN

*Nieuwsbrief monumentenzorg,
archeologie en bouwhistorie in de gemeente Zutphen*

MoNu mentaal

- ▶▶ Marspoortstraat
- ▶▶ Duiventil
- ▶▶ Boekrecensie
- ▶▶ Column Cornelis
- ▶▶ Martinetsingel 7
- ▶▶ Boerderij 't Loo
- ▶▶ Monumentenschildje

Januari 2005, nr. 10

Marspoortstraat 2 opnieuw versierd!

Sinds eind november heeft het rijksmonument Marspoortstraat 2 (zuidelijke hoek met de IJsselkade) zijn gevelornamenten teruggekregen.

Het gaat hier om een pand dat in 1859 is ontworpen door de toenmalige gemeentearchitect Langenberg; hij won terecht een prijsvraag met dit prachtige neoclassicistisch eclectische bouwblok. Zijn opvolger D.J. Itz realiseerde in 1862 dit ontwerp. Het pand werd toen in gebruik genomen als sociëteit. Door de combinatie van de ronding in de witte gevel met de rijke klassieke ornamentiek van balkon en dakrand, kreeg deze markante plek, een toegang tot de stad, een indrukwekkende invulling. Rond 1900 vestigde zich Hotel Bellevue in het pand. Daarna, op een onbewaakt moment, heeft het pand zijn 4 balkonvazen en de 5 dakrandornamenten verloren. Wellicht was de slechte staat van onderhoud de reden om de ornamenten te verwijderen.

In 1998, tijdens het vooronderzoek voor een restauratie, doken oude foto's op waarop de ornamenten nog te zien waren. De nieuwe eigenaar, de heer de Graaf, diende een plan in om deze historische versieringen weer aan te brengen. We hebben niet kunnen ontdekken van welk materiaal de ornamenten waren gemaakt en in welke kleur ze ooit zijn uitgevoerd. Mogelijk waren ze van zink. Veel ornamenten en dakramen/ dakkapelletjes zijn in die tijd van zink, gietijzer of mortel gemaakt, zo meldde de heer Wiersma van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg in Zeist.

▲ Marspoortstraat 2 rond 1910. Het pand is dan in gebruik als Hotel Bellevue. De ornamenten zijn duidelijk herkenbaar. foto Stedelijke Musea Zutphen

De hoge kosten weerhielden De Graaf aanvankelijk zijn plannen uit te voeren. Mede dankzij een extra gemeentelijke subsidie, vanwege de bijzondere locatie en de aard van de reconstructie, kon het project uiteindelijk toch worden uitgevoerd.

Voor de productie is gekozen voor Atelier Tolboom uit Leusden. Na een studie van de toegepaste vormen uit het midden van de 19^e eeuw, is aan de hand van oude foto's van het pand de nieuwe detaillering bepaald.

De kunstenaar, de heer Tolboom, is begonnen met het maken van de vormen in klei. Bij de vazen voor de balkonrand is gebruik gemaakt van een bestaande vaas, waarvan de deksel nog moest worden bijgemaakt. Deze kleivormen

zijn overgebracht naar de Firma Artiprex in De Meern, waar men hiervan gietmallen heeft gemaakt. Deze mallen zijn uiteindelijk gebruikt voor het gieten van de ornamenten van kunsthars. Aanvankelijk lag het in de bedoeling de elementen te maken van een goedkopere Jahn-gietbetonmortel. Bij nader inzien is toch hiervan afgestapt: kunsthars bleek niet alleen duurzamer; men kan hiermee ook fijnere details maken. Zutphen is nog wat mooier geworden! ■

▲ Het pand voor en na herplaatsing van de gevelornamenten. foto's J.K. Blanksma - gemeente Zutphen

Duiven zijn leuke dieren; ze horen bij zo'n oude binnenstad. Eén nadeel: ze ruimen niet zelf hun rommel op. Hun poep tast de historische gebouwen aan; het vreet in de verf en de steen. En hun nesten verstoppert de riolering. Afmaken dan maar? In veel Duitse steden is men daar al enige tijd geleden van teruggekomen. Het bleek dweilen met de kraan open: er komen dan nog meer duiven terug!

LAATSTE NIEUWS:
Al 20 á 30 duiven eten in de til!

▲ De duiventil na de onthulling op 27 oktober j.l., op de binnenplaats achter Sprongstraat 1, mooi bekleed met daktegels. foto Johan Blanksma - gemeente Zutphen

Zutphense monumenten schoon, mét duiven!

Na Rotterdam en Amsterdam zijn we er in Zutphen nu ook achter. De oplossing is duiven opnieuw onderdak geven. De meeste rommel blijft dan binnen. De grootste overlast in Zutphen is trouwens van de laatste 15 á 20 jaar. Vroeger zaten de duiven namelijk op de onbeschoten zolders in de binnenstad. Nu zijn die pandjes netjes gerestaureerd en zijn de daken beschoten. Maar de duiven zitten nu ontheemd op de nok te poepen!

Drie hokken moeten er komen, zo heeft de Stichting Stadsduiven Zutphen berekend. 'De methode is beproefd adequaat, diervriendelijk en goedkoop', zo staat te lezen in het besluit van B&W, waarin bijdragen voor dit project worden toegezegd aan de stichting.

Binnenstadondernemers en dierenbeschermingsorganisaties hebben trouwens ook fors bijgedragen aan deze oplossing.

De foto van de eerste collectieve duiventil, hangend boven de Sprongstraat in de touwen van de hijskraan, stond in oktober in de Stentor. Maar dat was nog maar de kale houten kist.

Het ontwerp is van Mas architecten (voorheen Tuns+Horsting Architecten); uitvoering Christiaans Bouwbedrijf. Beiden zijn tevens sponsors van het project.

De eerste duifjes komen nu al nieuwsgierig even binnen kijken, maar vliegen nog verschrikt weg als onder andere vrijwilliger

Boudewijn Dalhuizen ze komt voeren. In de til staat nu tijdelijk een kooi, waarin een stel duiven eieren uitbroeden. De til wordt hun thuis en uiteraard ook voor hun broedsel; zij lokken zodoende hun soortgenoten naar binnen. Boudewijn gaat in de toekomst de meeste van de gelegde eieren omruilen voor nepeieren en houdt het hok op orde.

De Sprongstraat zal er een stuk schoner van worden, zo leert de ervaring elders. Het kan echter nog wel een jaar duren voor dit merkbaar is. Zichtbaar resultaat zal het hopelijk wat makkelijker maken om andere pandeigenaren in de binnenstad over te halen mee te werken aan het plaatsen van een tweede en een derde duiventil. ■

Boekrecensie

**Zutphania Turrita - Zutphen Torenstad
- is de bijnaam, die al een paar eeuwen
te pas en te onpas opduikt, wanneer
Zutphen in beschrijvingen aan bod
komt.**

Of deze bijnaam afkomstig is van reizenden die reeds van verre de skyline van de stad konden zien of dat het stadsbestuur deze zelf heeft verzonnen om de bekendheid van Zutphen boven een regionaal niveau te tillen is hier niet zo interessant. De naam ontstond in ieder geval niet voor niets. Vanaf het midden van de vijftiende eeuw werd het Zutphense stadsbeeld bepaald door een opvallend groot aantal hoog oprijzende torens en vooral spitsen. Komend vanaf Arnhem kon men na het dorp Brummen van rechts naar links de in 1446 voltooide Zoutpoort (Drogenapstoren) zien. Dan de formidabele spits van de St. Walburgiskerk, die destijds met zijn 117 meter hoger was dan de Domtoren in Utrecht, meer naar links de spitse nokruiter van de Broederkerk en vervolgens de 76 meter hoge spits van de Nieuwstadskerk. De Wijnhuistoren bestond in zijn huidige vorm nog niet. Tussen deze prominent aanwezige torens reikten nog diverse kleinere torentjes van de kloosters in de stad en de puntige daken van de stadsportalen omhoog.

Het zicht op het moderne Zutphen wordt nog steeds voor een belangrijk deel bepaald door de torens in de stad. Er zijn enkele oude hoogtepunten gesneuveld of veranderd en een paar twintigste-eeuwse hoge gebouwen leveren hun eigen bijdrage aan de skyline van de stad. Tussen deze veranderingen in het zicht op Zutphen was er steeds een constante factor: de vrijwel ongewijzigde spits van de Nieuwstadskerk. Hoe onveranderd ook, sinds de opkomst van de waardering voor de middeleeuwse bouwkunst vanaf het midden van de negentiende eeuw is de interesse voor de Zutphense Nieuwstadskerk altijd relatief marginaal gebleven. De goegemeente scheen – afgezien van een select gezelschap waar-

onder bouwkundige R.P.J. Tutein-Nolthenius en archivaris J. Gimberg - niet in de gaten te hebben welke kwaliteiten deze kerk bezit en lang werd het gebouw beschreven in de trant van "eenvoudige, drieschepige hallenkerk, met een even eenvoudige, maar hoge en slanke toren"¹

Het boekje *De drie oude kerken van Zutphen* van E.H. ter Kuile uit 1942 was voor enige tijd het enige werk waarin wat dieper op het gebouw werd ingegaan, een ruime vijftien jaar later gevolgd door een beschrijving in de *Geïllustreerde Beschrijving van Monumenten van Geschiedenis en Kunst. Het Kwartier van Zutphen*, eveneens van de hand van Ter Kuile. Nu dan eindelijk een monografie.

Na een voorwoord door burgemeester J.A. Gerritsen en door Z.E. kardinaal Simonis volgt deel I van het boek, waarin de geschiedenis van de parochie, het gebruik van de kerk en het stadsdeel wordt beschreven waar de kerk deel van uitmaakt. De nadruk in het boek ligt op het gebruik van de kerk door de katholieken. De behandeling van de periode tussen 1646 en 1794, waarin de Nieuwstadskerk in gebruik is als kerk voor de hervormde eredienst, wordt vooral gevuld met een beknopte beschrijving van de verschillende onderhoudsingenrepen die in en aan het gebouw werden uitgevoerd.

Over het gebruik van de kerk voor de hervormde eredienst wordt in beperkte mate ingegaan. Wel wordt verhaald van het begraven in de kerk door de protestanten, maar met het verwijderen van de oude vloer en het herschikken van enkele grafstenen is dat deel van de gebruiksgeschiedenis enigszins weggepoetst. Het opnemen van een gravenplan had hier tegenwicht kunnen bieden. Hoe de kerk ten tijde van het hervormde gebruik ingericht

was, blijft verder in het ongewisse. Het opnemen van een bankenplan had daarover meer duidelijkheid kunnen verschaffen. Daarnaast zou het zinnig geweest zijn, in ieder geval kort in te gaan op de samenstelling van de groep gelovige Zutphenaren, dat de preken kwam bijwonen. Hoe groot was het aantal gelovigen dat naar de hervormde Nieuwstadskerk toog, welke predikanten gingen de diensten voor? Deze vragen blijven in het boek onbeantwoord. Door deze episode meer dan nu het geval is geweest aan de orde te stellen, had het beeld van de geschiedenis van de Nieuwstadskerk breder geschetst kunnen worden dan die van een welhaast exclusief katholieke aangelegenheid.

In deel II wordt ingegaan op de bouwgeschiedenis van de Nieuwstadskerk en de restauratie die het gebouw recent onderging en aanleiding was tot het verschijnen van dit boek. Voor de bouwgeschiedenis kon gebruik gemaakt worden van een artikel in voorbereiding van de hand van bouwhistoricus Karel Emmens. Het bewuste artikel is recent gepubliceerd in het Bulletin van de Koninklijke Nederlandse Oudheidkundige Bond². Daaropvolgend worden de vele hoogte- en dieptepunten in de ruim vijftientigjarige restauratiegeschiedenis van de kerk behandeld. De nadruk ligt hier vooral op de technische tekortkomingen waarmee men gedurende de bovengenoemde tijdspanne geconfronteerd werd en de inspanningen die de restauratiestichting zich getroostte om het benodigde geld bijeen te krijgen.

Het is jammer dat er weinig wordt ingegaan op de afwegingen die hebben geleid tot de genomen keuzes tijdens de restauratie. Wel beschrijft de auteur overtuigend het beeld van een troosteloos interieur en een onder-

Josephine Woldring, *Geëerd, Gedoogd, Verloren en Herwonnen*.

Geschiedenis van de Nieuwstadskerk in Zutphen, Vrienden van het Timpeorgel 2004, afbeeldingen in kleur, 144 pagina's, genaaid, gebrocheerd, 22,5 x 22,5 cm, ISBN 90-9018074-5, € 17,50. Verkrijgbaar bij boekhandel Van Someren & Ten Bosch te Zutphen, het Stads- en Streekarchief Zutphen en bij de Vrienden van het Timpeorgel.

▲ De toren van de Nieuwstadkerk tijdens de restauratie van 1919, de foto is ook op pagina 40 van het boek afgedrukt.

houdsbehoefte van de kerk vóór de restauratie enerzijds en de ingrijpende werkzaamheden die nodig waren om deze achterstand ongedaan te maken anderzijds. Het zal voor iedereen, die met de kerk bekend is, duidelijk zijn dat, na de in veel opzichten zeer geslaagde restauratie, sprake is van een welhaast andere kerk. Dit boek is niet bedoeld als een restauratiebeschrijving pur sang, maar het is desalniettemin jammer dat in een boek, dat is verschenen naar aanleiding van het afronden van vijftig jaar restauratieinspan-

ningen, niet meer plaats is ingeruimd voor reflectie op de restauratie zelf, bijvoorbeeld in de vorm van een bijdrage van de architect.

Deel III is getiteld "Ruimte voor de Zintuigen". In dit hoofdstuk wordt ingegaan op het Timpe-orgel, de kerkklokken, de belangwekkende vondst in 1999 van gebrandschilderd glas afkomstig uit de koorbeglazing van de Nieuwstadkerk en gevonden in een naastgelegen bouwput, het Magdalena-altaar in het Stedelijk Museum en het Liber Aureus, een kapittel-

boek van St. Walburgis, dat sinds 1809 in het bezit is van de Nieuwstadparochie. Van elk van deze zintuigelijk waar te nemen aspecten van de kerk is een beschrijving opgenomen. Betreedt men de kerk, dan wordt men een fraaie lichte ruimte gewaar, die met glas in lood ramen naar eigentijds ontwerp in het koor wordt afgesloten. Een belangrijk deel van de beleving van de kerkruimte komt op conto van het beschilderde pleisterwerk. Dit wordt echter niet beschreven in deel III, maar enigszins verspreid in deel II. Een verdedigbare keuze. Interessant is de vraag of er tijdens de restauratie nog meer middeleeuwse schilderijen zijn aangetroffen, er van uitgaande dat door "de slechte hechting [...] het pleisterwerk in grote plakken los[liet]"³. Net als reeds eerder aangegeven is ook hier de vraag onbeantwoord gebleven welke afwegingen aan de orde zijn geweest, die hebben geleid tot de gekozen technische aanpak en de kleurstelling van het geheel.

Dat het katholieke leven in Zutphen zich niet beperkte tot diensten in de Nieuwstadkerk komt tot uiting in Deel IV van het boek. Vanaf het midden van de negentiende eeuw werden diverse katholieke instellingen in de buurt van de kerk gehuisvest, hetgeen dit deel van de stad later de bijnaam Klein Vaticaan opleverde. De beschrijving van deze instellingen, waaraan in 1927 het katholieke ziekenhuis bij de Vispoorthaven werd toegevoegd, geeft een helder beeld van de Zutphense katholieke gemeenschap. De Nieuwstadkerk vormde in deze gemeenschap het geestelijk centrum.

Geëerd, Gedoogd, Verloren en Herwonnen is een boek dat iedere in de geschiedenis van Zutphen geïnteresseerde lezer in de kast zou moeten hebben staan. Niet eerder verscheen een monografie over de Nieuwstadkerk, deze leemte is nu gevuld. Het boek is helder en vlot geschreven en rijk in kleur geïllustreerd. Een groot aantal afbeeldingen is bovendien nog niet eerder gepubliceerd. ■

¹ M.M. Doornink-Hoogenraad, De Monumenten, in: Heemschut 1957 nr. n.b., 39

² K. Emmens, Een nieuwe bouwgeschiedenis voor de Nieuwstadkerk te Zutphen, Bulletin KNOB 2004 – 4, 122-137

³ citaat pagina 60

Lachen in de Sprongstraat

Weet u wat dit is hierboven? Nee, u krijgt geen vlaai. Het is het dak van een pandje aan de Sprongstraat 6. Boven dat reisbureau, naast 'Picknick' met die mooie Jugendstilpui.

Niet te geloven toch. De man (of vrouw: vast niet!) die dat bedacht heeft, was vast heel praktisch.

Zo van 'Dakje lekt, huppettee ander simpel dakje'. Het rottende dakkapelletje (een beauty was het!): weg der mee. Al dat onderhoud is maar niks! Simpel, degelijk: muurtje, gevelpannetjes. Klaar is Kees.

Het zal wel in de jaren vijftig geweest zijn. Woningnood. Mooi zolderkamertje voor mijn dochter en haar man!. Zou ie vergunning hebben; ze hebben hem in elk geval niet tegen gehouden. Mooi? Hoezo mooi? Het is zo lelijk, dat het het is aandoenlijk. Het werkt op mijn lachspieren, als ik daar om hoog kijk. Het is toch een fenomeen van de jaren vijftig. Laat maar.... beter dan een hardhouten replica-dakkapel. Een beetje zoi moeten we houden. We hoeven toch niet overal van die Anton-Piek-gevels.

Maar van de week keek ik er nog 's naar, en ik zag in één oogopslag de dakkapel hieronder!:

Ik moest twee keer kijken, maar toen zag ik het, iets verderop: een plastic dakkapel!. Niet te onderscheiden van het houten juweeltje wat er zat! De humor ligt op straat; het is toch om je

te bescheuren. Dat onderhoud aan die houten dakkapelletjes is toch maar niks. Wie ziet nou die plastic dopjes op de Trespaschroeven? Niemand toch! Als Monumentenzorg dat maar niet in de gaten krijgt, want zoiets maakt mijn dag goed.

Cornelis.

Subdiestop Monumentenzorg

Nieuwe regeling in 2005!

Zoals u wellicht in de krant gelezen heeft, is het subsidiebudget voor o.a. onderhoud en restauratie van monumenten en beeldbepalende panden uitgeput.

OUDE WET:

WET STADS EN DORPSVERNIEUWING

Het was al enige tijd duidelijk dat de huidige regeling niet kon worden voortgezet. De Wet op de Stads- en Dorpsvernieuwing, op grond waarvan het Rijk aan de gemeente subsidie toekende, eindigt namelijk per 1 januari 2005. Inmiddels is het gehele gemeentelijke budget besteed.

Veel monumentenbezitters vroegen daarom dit jaar voor alle zekerheid maar vast subsidie aan voor het noodzakelijk onderhoud/ restauratie van hun pand. Vooral deze zomer nam het aantal aanvragen onvoorziën snel toe. Ondanks het verhogen van het budget door een extra bijdrage uit "Vitale Stad", bleek afgelopen september dat toch helaas niet alle aanvragen konden worden gehonoreerd.

NIEUWE WET:

WET STEDELIJKE Vernieuwing*

Het Rijk heeft ter vervanging de Wet Stedelijke Vernieuwing ingesteld. Het betreft hier echter een bezuinigingsmaatregel: de bijbehorende budgetten zijn lager en er moet meer van worden gedaan. De Zutphense monumenten zullen het vanaf volgend jaar dus met minder geld moeten doen. Momenteel wordt bij de Gemeente Zutphen druk gewerkt aan het ontwikkelen van een goede nieuwe ondersteuningsregeling voor monumenten, die de oude Subsidieverordening Stedelijke Vernieuwing 2002 gaat vervangen.

GEEN ONDERSTEUNING MEER VOOR RIJKSMONUMENTEN?

Omdat er minder geld beschikbaar is zullen er keuzes moeten worden gemaakt. Eigenaren van rijksmonumenten kunnen gebruik maken van de faciliteiten van het Nationaal Restauratiefonds (NRF). Het Nationaal Restauratie Fonds verstrekt voor rijksmonumenten heel

gunstige restauratiehypotheken. Voor rijksmonument-beherende instellingen, bijvoorbeeld het Wijnhuisfonds, is verder een nieuwe rijkssubsidie (BRIM-)regeling op komst, zo verzekert ons de Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

GOEDKOPE LENINGEN VOOR MEERJARIG ONDERHOUDSPLAN?

De gemeente onderzoekt of het mogelijk is een vergelijkbare financieringsregeling te maken voor eigenaren van gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden.

OOK DE GEMEENTE HEEFT VOORDEEL VAN EEN DERGELIJKE REGELING:

- ▶ Ze is het uitgeleende geld niet kwijt, zoals bij subsidiering.
- ▶ Na terugbetaling van de leningen, kan het opnieuw ten behoeve van de monumentenzorg worden uitgeleend: er ontstaat een "revolving fund".

- ▶ De financiering van het onderhoud van de Zutphense monumenten is op die manier gewaarborgd en niet langer afhankelijk van de beschikbaarheid van (rijks-)subsidiebudget.

DUIDELIJKHEID IN DE LOOP VAN 2005

Het mag duidelijk zijn dat het hier gaat om plannen die nu ambtelijk worden voorbereid. Zodra hierover meer duidelijkheid is te geven, hoort u dat via publicaties. ■

* Van de VROM-website: www.vrom.nl:
Wet stedelijke vernieuwing.
De Wet stedelijke vernieuwing (Wsv) komt in de plaats van een groot aantal bestaande regelingen, op grond waarvan voorheen de bijdrage aan gemeenten en provincies werd verstrekt.
Die regelingen zijn: het Besluit op de stads- en dorpsvernieuwing, het Besluit locatiegebonden subsidies en het Besluit woninggebonden subsidies 1995 (zie onderaan deze pagina).
De Wsv is per 1 januari 2000 van kracht en werkt, met uitzondering van de artikelen 17 en 18, terug tot en met 1 januari 2000.
Bekijk of download de wet op Overheid.nl.

VOORDELEN

De voorbereiding van deze regeling kost veel tijd omdat veel partijen hierbij zijn betrokken: het Nationaal Restauratiefonds, Monumentenwacht Gelderland, lokale aannemers en anderen. Het resultaat zal wel een betere regeling zijn. Beter voor het monument én voor zijn eigenaar. De voordelen:

- ▶ De eigenaar heeft niet de rompslomp van subsidieaanvragen/ eindafrekeningen om de paar jaar.
- ▶ Betaling van het onderhoud kan worden gespreid.
- ▶ Hij of zij heeft b.v. 10 jaar lang weinig omkijken naar zijn huis.
- ▶ Hij/ zij weet vooraf waar hij financieel aan toe is.
- ▶ De onderhoudskosten zijn laag, omdat steeds op tijd het nodige onderhoud plaats vindt.
- ▶ Een dergelijk onderhoudsabonnement verhoogt de waarde van het pand.

Martinetsingel 7

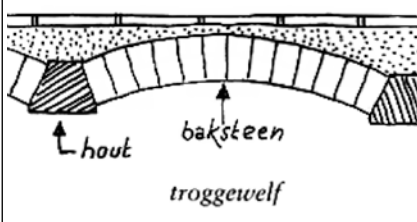
Fraaie vloeren gered met nieu

Martinetsingel 7 is een prachtig pand met Jugendstil elementen op een al even prachtige locatie bij de Drogenapstoren, nu bewoond door mevrouw Waardenburg. Het is gebouwd in 1898 door Architect Van Loo en is onlangs terecht geplaatst op de Rijksmonumentenlijst.

Herenhuizen zoals deze hadden vaak een troggewelfvloer bestaand uit stalen I-profielen die ca. een halve meter van elkaar van muur naar muur liggen. Hiertussen is dan gewelfvormig metselwerk aangebracht.

Het is een vloertype (met stalen liggers) wat veel is toegepast bij panden vanaf eind 19e eeuw, de tijd dat staal op grote schaal zijn intrede deed in de bouw. Boven op een dergelijke constructie werd in de hal vaak wit marmeren gangvloeren gelegd. In de keuken daarachter liggen vaak fraaie gebakken vloertegels.

troggewelf → tonggewelf waarvan de welflijn een klein gedeelte van een halve cirkel is. Het heeft een geringe → pijl en wordt in een reeks gemetseld tussen houten of ijzeren liggers. Toegepast b.v. over kelders. trochuwelfsel: 1640 Den Haag, Huis aan de Boschrand.

▲ **Afbeelding uit:** E.J. Haslinghuis - H. Janse, *Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek van de westerse architectuur- en bouwgeschiedenis*, Leiden 2001, 471

▲ **Martinetsingel 7**

Zo ook hier. Deze stenen dekvloeren hadden een stijve ondergrond nodig om barsten in het dekmateriaal te voorkomen.

Ze komen ook veel voor bij de monumentale panden aan de Coehoorsingel/ Rozenhoflaan etc. uit dezelfde tijd.

Bij een inspectie van het pand door de monumentenwacht in juni 1998 kwam naar voren dat er ernstige problemen waren met deze beganegrondvloeren van Martinetsingel 7. Het ging hier ook om een troggewelfvloer onder hal, gang en keuken van de benedenwoning.

Deze stalen I-liggers, zo'n 100 jaar oud, zijn vaak wat ingeroest, maar kunnen meestal nog prima mee. Maar de I-profielen van deze vloer waren ernstig ingeroest als gevolg van een zeer vochtige omgeving. Dit was zo ernstig dat de draagkracht ervan aanzienlijk was afgenomen, waardoor risico op ongelukken niet kon worden uitgesloten. Ook veroorzaakte de corrosie in het lijf van de profielen een horizontale druk in de vloer waardoor er verticale scheuren in de gevel ontstonden. Er moest wat gebeuren. In principe was er de keus uit de volgende

▲ **Gang met fraaie marmervloer**

mogelijkheden:

1. Vervangen van de vloer.
2. Ondersteunen van de vloer.
3. Opheffen vochtprobleem.
4. Kathodische bescherming.

Bij vervanging van de vloeren zouden de fraaie oorspronkelijke vloeren in hal en keuken verdwijnen. Dit was in feite geen optie. Gekozen

we kathodische bescherming

▲ **Het aanbrengen van de zinkstroken met gel**

is voor een combinatie van de andere 3 oplossingen. Begonnen is met de aanpak van de oorzaak: er is een ventilatieopening gemaakt in de kelderwand, waardoor de afvoer van condensvocht op de stalen liggers in elk geval verbeterde.

Vervolgens is de instortingsdreiging van de keukenvloer aangepakt: dwars onder de stalen liggers is een nieuwe stalen balk aangebracht in de kelder.

KATHODISCHE BESCHERMING

Nu moest nog het roestproces van de liggers worden gestopt. Zowel bij de gang- als bij de keukenvloer is verder kathodische bescherming toegepast. Kathodische bescherming wordt vaker toegepast om grote stalen constructies (bv tankers) te beschermen tegen roestvorming. Hier is gekozen voor, zoals ir. René Ackerstaff (Eco ReMain te Capelle, uitvoerend bedrijf) het noemt: "Galvanische bescherming van het staal" of "kathodische bescherming dmv opofferingsanodes" of gewoon "zinkhydrogel-anode (ZHA)".

Dit ging als volgt: De stalen liggers zijn aan de onderkant voorzien van een strook zinkplaat.

Deze zijn over de volle lengte met een (hydro-)gel als het ware geplakt op deze liggers en een deel van het metselwerk van het troggewelf. Met stalen nagels wordt vervolgens een galvanische verbinding gemaakt tussen zinkplaat en stalen ligger.

Hierdoor komt het zink in corrosieve toestand, terwijl het staal in een niet corrosieve (kathodische) toestand komt. Met andere woorden:

▲ **Keukenvloer van onderen;** de extra ondersteunende balken zijn al aangebracht

▲ **Tegelvloer van de keuken**

het zink offert zich op voor het staal, waardoor het staal wordt beschermd. Deze innovatieve methode is aantrekkelijk vanwege zijn eenvoudige doeltreffendheid. Aansluiting op stroombron, met kans op kortsluiting, is niet nodig. Dit soort toepassing is nieuw. Daarom meet Ackerstaff regelmatig wat er exact gebeurt met de vloerliggers van

▲ **Keukenvloer: klaar!** De stalen nagels voor de galvanische verbinding tussen zinkplaat en stalen ligger zijn nog net zichtbaar

mevrouw Waardenburg. Er zijn referentie elektroden ingebouwd waarmee de mate van bescherming kan worden aangetoond. De resultaten zijn tot nu toe zeer bevredigend: het corrosieproces is gestopt waardoor verdere aantasting van de profielen en scheurvorming in de buitengevels wordt voorkomen. ■

Boerderij 't Loo

Archeologisch onderzoek na

Tot het eind van 2001 stond op het perceel Looërenkweg 1 boerderij 't Loo. De opstallen op het erf bestonden voor het grootste deel uit moderne bedrijfsgebouwen, daterend uit de laatste twintig jaar van de 20ste eeuw. Alleen het woonhuis en een schuur (stal) aan de straat waren van hogere ouderdom.

DE SCHUUR EN HET WOONHUIS VLAK VOOR DE SLOOP IN 2001

De schuur was zeer traditioneel van opzet en had een ietwat rechthoekige plattegrond. In de kopse gevels waren staldeuren aanwezig met kleine venstertjes aan weerszijden en een groot luikvenster in de top voor de bevoorradings van de vlieringzolder. In de zijgevel waren op regelmatige afstand stalvenstertjes aanwezig. Het gebouw werd gedragen door een constructie van grenen ankerbalkgebinten op poeren. Deze poeren waren door het weggroten van de gebintstijlen regelmatig vervangen en opgehoogd zodat een opeenstapeling van handvormbakstenen, strengpersbakstenen en beton het eindresultaat was. Op de ankerbalken was een vlieringzolder aanwezig. Op de begane grond waren stalboxen met een grub langs de centrale ruimte. De buitenmuren waren opgetrokken in kleine handvormstenen die lastig te dateren zijn. De schuur zal ouder zijn dan het einde van de 19e eeuw wanneer de machinale baksteen algemeen in zwang is. De schuur moet echter

na 1832 zijn gebouwd want hij komt op de kadastrale minuut van 1832 nog niet voor. De kap, een zadeldak met wolfseinden, bestond uit rondhouten daksporen waarop oudhollandse pannen lagen. Er waren diverse reparaties aan het gebouw waar te nemen.

De woning van de boerderij stond al enige jaren leeg en werd tot het eind toe gebruikt als onderkomen voor de archeologen, hun veldgereedschap en de vondsten van het onderzoek op de Looërenk. Het is een smal (ca. 5 meter, twee raamtraveën) en langgerekt (ca. 15 meter, vijf raamtraveën) gebouw onder een zadeldak dat dwarsgeplaatst stond ten opzichte van de (recent herbouwde) stal/schuur. Daarmee is deze boerderij te typeren als een T-boerderij. Uiterlijk vertoonde de woning alle kenmerken van een woonhuis uit rond 1900. Het was een eenvoudig woonhuis van een begane grond en een zolder onder een zadeldak, gedekt met grijze verbeterde Hollandse pannen. Het dak stak met een windveer iets over de puntgevels. Aan de

lange zijgevel aan de noordzijde waren vijf ramen, waarvan de tweede van rechts een dichtgezette deur was. De nog functionerende voordeur zat links in de oostelijke kopgevel. Deze gevel kunnen we daarom de voorgevel van het pand noemen. Rechts van de voordeur was een nog een venster en daarboven twee ramen op zolder. De achtergevel vertoonde hetzelfde beeld met een dichtgespijkerde deur. Om het huis lag een tuin. Aan de zuidzijde sloot een forse bedrijfschuur aan op het woonhuis welke van zeer recente datum was. De schuur is herbouwd na een brand in 1980 die ook grote schade aan het woonhuis had aangericht. De kapconstructie en het gehele interieur van het woonhuis werd begin jaren '80 dan ook geheel vernieuwd. In de woonkamer stond een eenzaam ankelbalkgebint waarvan niet duidelijk was of het daar thuishoorde of dat het om nostalgische redenen daar kort na de brand van 1980 geplaatst was.

FASE 1: MIDDEN 15E EEUW

Na de sloop van het woonhuis bleek dat het hele bouwdeel op funderingen stond van een voorganger met enkele bouwfasen. Deze funderingen zijn, voor zover nog ongestoord in de bodem aanwezig, vrijgelegd en onderzocht.

Vanwege het gebrek aan bovengrondse bouwsporen is het slechts mogelijk een fase-rij in hoofdlijnen te geven. De oudste bouwfase lijkt een rechthoekig grondplan te hebben beslaan dat min of meer overeenkwam met dat van de gesloopte woning. Met dien verstande dat het grondplan daar een meter van af week en de zuidwand samenviel met de aanbouw van de woning. De noordgevel van de woning lag dus een meter noordelijk van de noordwand van de oudste fase. Deze oudste fase zal nog grotendeels in vergankelijke materialen opgetrokken zijn geweest. De boerderij had echter wel een bakstenen gevel van 6,20

◀ **Boerderij 't Loo kort
voor de sloop in 2001
vanuit het noordoosten**

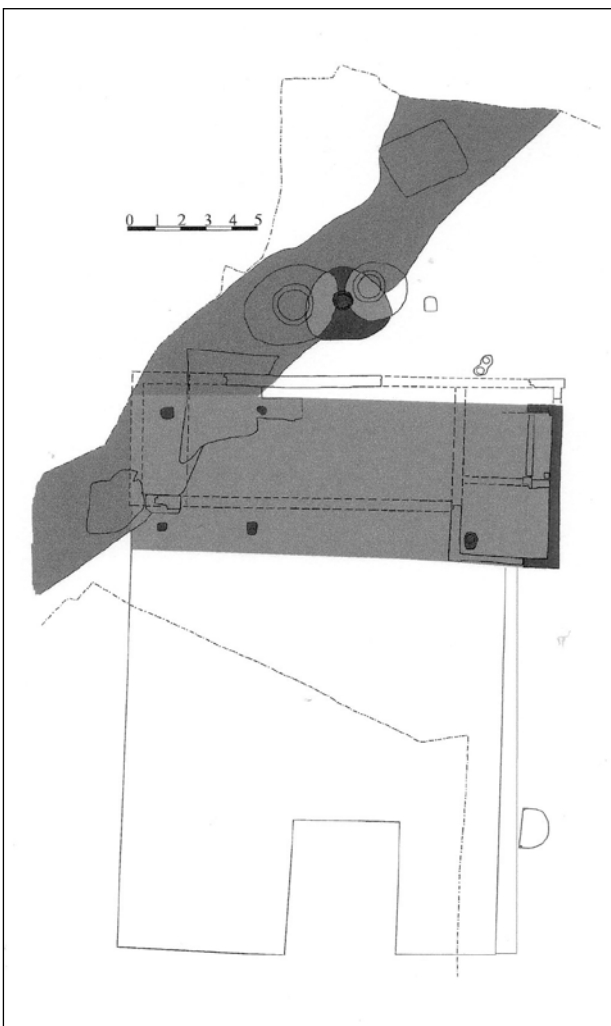

ar een historische boerderij

◀ **Overzicht van de middeleeuwse fundering**

▼ **Hoekoplossing met klezoren in de zuidoostelijke hoek van de fundering**

meter breedte, vermoedelijk de kopse zijde die ongetwijfeld de voorgevel zal zijn geweest. Van deze bakstenen gevelzijde is de fundering van vijf steenlagen teruggevonden. De muur is anderhalf-steens dik. De hoeken vertonen een hoekoplossing met enkelklezoren in de koppenlaag met een aanzet tot staand verband. Het metselwerk werd naar het midden toe snel onregelmatiger. De muur gaat een-steens de hoek om daar na anderhalve meter op te houden. Feitelijk fungeren deze dwarsmuurtjes als schoren of steunberen om de gevel overeind te

houden. 5 lagen metselwerk meten 38,5 cm wat neer komt op een 10-lagenmaat van 77 cm. De bakstenen zijn 27,5-28 x 13-13,5 x 6,5-7 cm. Ongetwijfeld is dit middeleeuws metselwerk. De enkele scherven uit de vlei-laag van de fundering dateren de muur in de 15e eeuw. Van deze bouwfase zijn voorts twee paren sporen van ingegraven gebintstijlen gevonden. De sporen lijnen uit met de breedte van de middeleeuwse gevel en niet met de jongere verbreding van het pand (zie verder) zodat we deze sporen aan de oudste fase kunnen toeschrijven. De gebintstijlen stonden 4,5 meter uit elkaar en de afstand tot het volgende gebint bedroeg 3,5 meter. Dicht bij de bakstenen gevel is nog een paalspoor gevonden dat in deze lijn lag. De tegenhanger was door jongere vergravingen verdwenen. Dit spoor bevatte ook baksteenpuin, wat dicht bij de baksteenbouw te verwachten valt. Gerekend vanaf het verste gebint moet de boerderij ca. 16 meter lang geweest zijn.

◀ **Fase 1: midden 15e eeuw. Grijs: de gedempte sloot. Donkergrijs: aangetroffen funderingen en sporen van de boerderij en de waterput uit de 15e eeuw. Lichtgrijs: de veronderstelde ligging van het gebouw en de put op grond van de aangetroffen resten.**

Over enkele architectuurdetails van de bakstenen gevels valt nog iets te zeggen aan de hand van enkele natuurstenen bouwfragmenten. Het gaat om zandstenen bouwfragmenten. Een bouwfragment van harde zandsteen is een dorpel of een stijl van een luikopening, voorzien van een sponning. De dagkant en de zijde die in het interieur gezeten moet hebben zijn beide wit gepleisterd geweest. Een ander fragment van zachtere zandsteen vertoont slijtagesporen aan de enige gladde zijde. Het zou een fragment van een deurdorpel kunnen zijn. Een derde fragment van hardere zandsteen is aan enkele zijden gefrijnd. Aan de ruwe zijde is het hol. Mogelijk is het een afzaat of een waterlijst. Het maakt overigens een wat jongere indruk dat de andere stukken. Het gebruik van zandsteen in de gevel maakt wel duidelijk dat de gevel enige status van de eigenaar moest uitdrukken. Aan de noordzijde van de boerderij lag een houten waterput, gemaakt van een uitgeholde eik als basis met daarop een duigenton. De

gesticht. We komen dicht bij de stichtingsdatum van het erf aan de hand van de dendrochronologische datering van het eikenhout van de waterput naast het huis: 1456 +/- 8 jaar. Het gedateerde hout betrof de uitgeholde eik onder de afgedankte wijnton. De stichting van het erf op deze plaats zal dus tussen 1448 en 1464 hebben plaatsgevonden. De datering kan nog iets scherper omdat in 1463 het goed 't Loo genoemd wordt in de hertogelijke ponden schiltschattingen en gezien de opvolging van de schattingslijsten tot 1496 zal het om het reeds kort ervoor gestichte erf 't Loo gaan. Bovendien wordt in 1463 en in 1472 dezelfde boer/pachter Roloff genoemd en in 1472 bestond het nieuwe erf 't Loo met zekerheid.¹ We kunnen stichting van de oudste fase van erf 't Loo dus met redelijke zekerheid dateren in de jaren vijftig van de 15e eeuw. In de schattingslijst van 1494 wordt naast bouwman (pachter) Derick ook de eigenaar genoemd: Hendrick Kreijnck, schepen en rentmeester van de stad.² De familie Kreijnck

baar. Ook op het erf Overdijkink in Leesten (Lansinkweg 5-7) zijn aanwijzingen voor middeleeuwse baksteenbouw op het erf. Het is niet duidelijk of de gehele plattegrond van 6,2 x 16 meter woonruimte was of dat zich in het westelijke deel een stalruimte bevond. In het laatste geval zou de woonruimte achter de stenen gevel wel erg beperkt zijn geweest, 6,20 x ca. 4 meter. Al met al zou het dan een klein boerderijtje zijn geweest. Het probleem hierbij is dat er nauwelijks vergelijkingsmateriaal voor handen is. Vijftiende-eeuwse boerderijen zijn in oost Nederland uitermate zeldzaam, uitgezonderd versterkte spiekers en havezaten.⁴ Uit opgravingen zijn ze bovendien ook niet bekend. Als de 15e-eeuwse fase van boerderij 't Loo geen bakstenen gevel gehad zou hebben dan was het maar de vraag of deze fase in het geheel zou zijn herkend. We hadden het met vijf paalsporen zonder dateerbare vondsten moeten doen. Aangezien het in deze periode al heel gebruikelijk was om op poeren

▲ De middeleeuwse waterput tussen de bakstenen waterputten uit de 18e eeuw (links) en 19e eeuw (rechts)

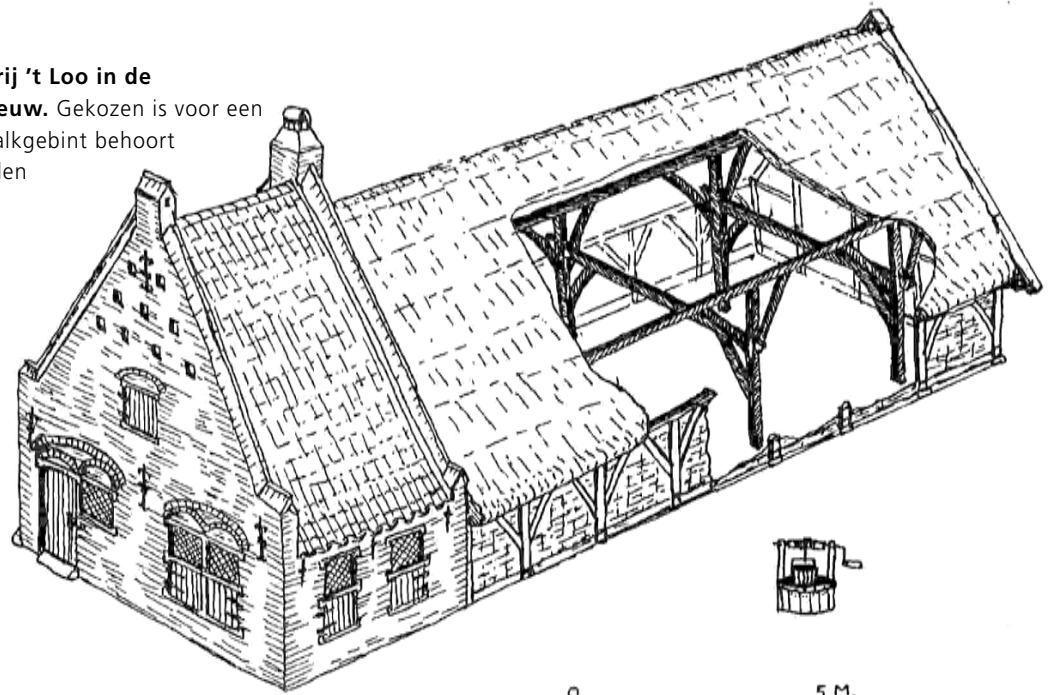
▲ De middeleeuwse waterput: resistent van de secundair verwerkte duigenton op de eiken putbekisting (dendro. 1456 +/- 8)

oudste fase is deels gebouwd op een gedempte greppel of sloot waarvan het spoor onder een schuine hoek onder de westhelft van het gebouw door liep. De 4,5 meter brede greppel is in de 15e eeuw gedempt, getuige de keramiekvondsten in de vulling. De waterput is door de vulling heen gegraven. Het is opvallend dat oudere vondsten dan de 15e eeuw op het gehele erf 't Loo niet zijn gedaan, afgezien van een steengoedscherf uit ca. 1300 uit de greppelvulling. Er is door middel van een dicht netwerk van proefsleuven naarstig gezocht naar oudere boerderijsporen elders op het erf maar zonder resultaat. Het 15e-eeuwse erf werd op deze plaats op maagdelijke grond

was in de middeleeuwen een zeer rijk en invloedrijk geslacht die tot de absolute machtstop van de stad behoorden. Het is bekend dat de stedelijke elite, vooral rijke kooplieden, hun vermogen steeds meer gingen beleggen in grond. Hendrick Kreijnck bezat niet alleen het goed 't Loo maar ook het goed Overdijkink in Leesten.³ Het is zeer wel denkbaar dat de bouw van een bakstenen gevel met enig allure goed past bij de opdrachtgever in de stad, waar bouwen in baksteen regel was. Bovendien waren bakstenen in de stad goedkoop, vanwege de aanwezigheid van diverse baksteenovens. De invloed van de stad is dus goed merk-

(stiepen) te bouwen laten laat-middeleeuwse boerderijen zelden sporen na in de bodem. De verbouwingen en verstoringen in latere fasen ruimen bovendien de schaarse sporen en resten gemakkelijk op. Kortom, de vondst van een 15e-eeuwse boerderij is om die reden al uniek. Over de gebintconstructie valt niets met zekerheid te zeggen. Uit recent bouwhistorisch onderzoek is gebleken dat de traditionele ankerbalkgebinten voortkomen uit een oudere langsbalkconstructie. De oudste ankerbalkconstructies lijken uit de 16e eeuw te dateren en

► **Vrije impressie van boerderij 't Loo in de tweede helft van de 15e eeuw.** Gekozen is voor een ankerbalkgebint. Een langsbalkgebint behoort evengoed tot de mogelijkheden

in de 15e eeuw lijken de langsbalkconstructies nog in zwang te zijn in oost Nederland.⁵ Op veel voorbeelden kan deze bouwhistorische constatering nog niet stoeien. Bovendien komen de schaarse voorbeelden uit vooral Drenthe en Twente en is het maar de vraag of in de verstedelijkte IJsselstreek niet andere bouwtradities bestonden. In de reconstructie (vrije impressie) is gekozen voor een ankerbalkconstructie maar dit kan evengoed een langsbalkconstructie geweest zijn.

FASE 2: OMSTREEKS 1775

We maken een flinke sprong in de tijd om een volgende fasering te kunnen herkennen. Op zeker moment is de 15e-eeuwse boerderij naar noorden toe (de lange zijde) een meter verbreed. Deze fase laat zich goed onderscheiden aan de hand van de gebruikte bakstenen: 22-23 x 11x 4,5-5 cm. Van deze muur is een groot deel van de noordmuur gevonden. De muur was in de basis van de fundering 46 cm dik (twee-steens) en in het opgaande muurwerk anderhalf steens (36 cm). Dit lijkt er op te wijzen dat de muur zo zwaar is uitgevoerd om een verdiepingsbalklaag te kunnen dragen en dat er geen (ankerbalk)gebinten meer stonden in de ruimte. De zuidmuur is slechts in zoverre aanwezig dat een ruimte van 4 meter diep achter de 15e-eeuwse gevel door dit muurwerk is afgebakend. Dit zou zelfs een vervanging van ouder middeleeuws muurwerk kunnen zijn aangezien in de vlijlaag slechts enkele 15e-eeuwse scherven zijn aangetroffen. Het middeleeuwse dwarsmuurtje lijkt afgebroken

te zijn op de aansluiting op het jongere muurwerk. Haaks op de middeleeuwse oostgevel is ook een dwarsmuurtje in dezelfde stenen gevonden die de ruimte achter de gevel in twee ruimten scheidde: een zuidelijke ruimte van ca. 3,40 x 2,70 meter binnenmaats en een noordelijke ruimte van ca. 3,40 x 3,60 meter binnenmaats. De noordelijke ruimte was onderkelderd, getuige de pleisterlagen tegen de muur en de resten van een vloer van roodbakkende plavuizen van 22x22x3 cm. Ten opzichte van het normale vloerpeil kan het niet meer dan een kruipruimte geweest zijn van hooguit een meter hoogte. Waarschijnlijker is het dat hier een opkamer geweest is en dat de stahoogte in het keldertje normaal en bruikbaar was. Dergelijke opkamers komen veel voor in oost Nederlandse boerderijen. Dichtbij zijn voorbeelden in boerderij Overdijk, Lansinkweg 7 (18e- of 19e eeuw) en in het Meijerinc (17e-eeuws). Verder westwaarts is niets gevonden van een zuidmuur, uitgezonderd een muurrestje of poer op 15 meter uit de oostmuur en op 5 meter uit de noordmuur. Uit deze muurrestant blijkt dat de westelijke ruimte iets smaller was dan de oostelijke ruimten achter de middeleeuwse gevel: 5 meter tegen 7,20 buitenmaats. De breedte van 5 meter komt overeen met de breedte van de latere herbouw uit ca. 1900 dat

op deze funderingen is herbouwd. Mogelijk is de rest van de zuidmuur tijdens sloopwerkzaamheden verdwenen door de sloop van de stal. Aan deze zijde zal ook toen al de stal aan het woongedeelte vastgezet hebben. Zo staat de situatie opgemeten op de kadastrale minuut van 1832 en zo was de situatie tot aan de sloop in 2001. De westelijke ruimte die in de 15e eeuw mogelijk nog als stal diende zal in de jongere verbouwing bij de leefruimte betrokken zijn, of de ruimte werd gebruikt voor ambachtelijke doeleinden (schuur, werkplaats, opslag).

De datering van deze fase op grond van aardewerk is lastig omdat er in de vleilaag nauwelijks goed dateerbare post-middeleeuwse

▼ **Aansluiting van het 18e-eeuwse metselwerk (links) op het 15e-eeuwse metselwerk (rechts) in de zuidmuur**

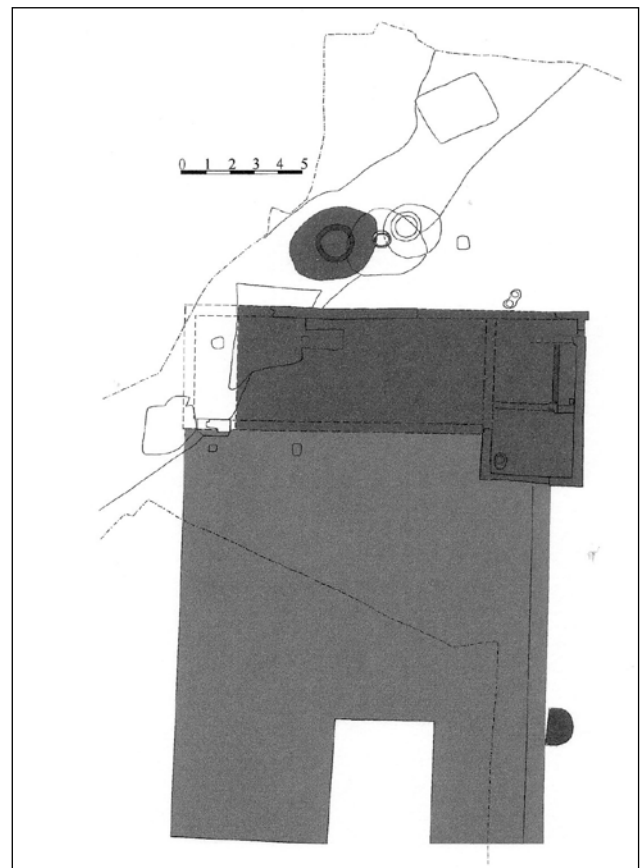
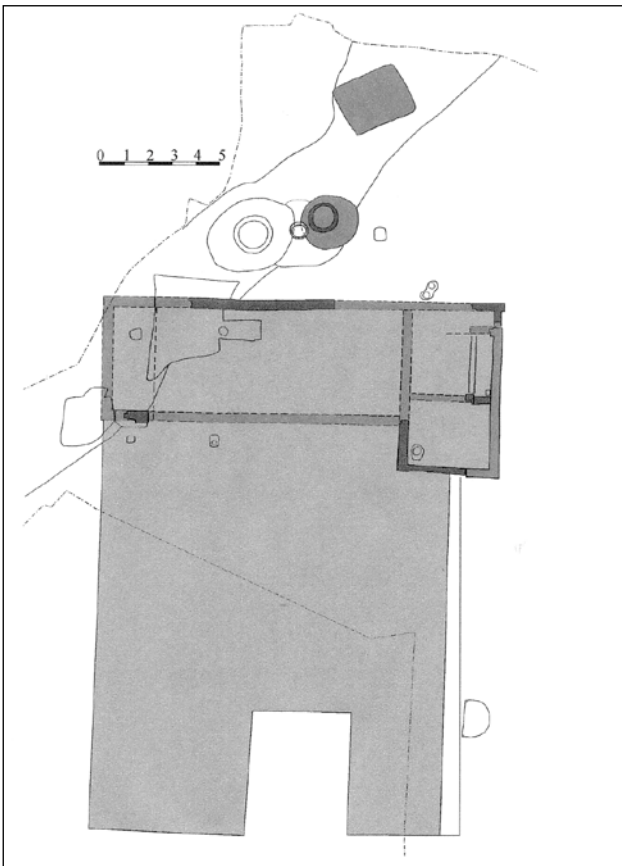
scherven zijn gevonden. De beste aanwijzing leveren twee munten die uit de vleilaag van de tussenmuur tussen de twee kleine leefruimtes aan de oostzijde en de ruimte aan de westzijde. De twee duiten werden naast elkaar aangetroffen, wat haast op opzet lijkt te wijzen. Het is bekend dat men bij het bouwen bouwoffers, vaak aardewerk maar ook munten, verwerkte. Het gaat om Gelderse duiten, geslagen te Harderwijk in 1668 en 1768. De oudste duit was sterk gesleten door gebruik, de jongste daarentegen was nauwelijks gesleten. De munt zal hooguit enkele jaren in omloop geweest zijn alvorens hij onder de muur verdween. Indien deze duit de verbouwing dateert, en daar wijst de context wel op, dan is boerderij 't Loo omstreeks 1775 grootschalig verbouwd. Waarschijnlijk kreeg de verbouwde en vergrote woning toen ook de grote stal aan de zuidzijde, zoals die op de kadastrale kaart van 1832 voorkomt. Door de intensieve recente verstoringen ter plaatse van deze stal is van de 18e-eeuwse voorganger niets meer teruggevonden.

Gezien de plattegrond van het opgegraven muurwerk en de kadastrale opmeting van

▲ De zuidelijke ruimte in het voorhuis met 18e-eeuws metselwerk op de voorgrond en 15e-eeuws metselwerk op de achtergrond

▼ Fase 2: omstreeks 1775. Donkergrijs: aangetroffen funderingen en sporen van de boerderij, de afvalkuil (beerkuil) en de waterput uit de 18e eeuw. Grijs: veronderstelde voortzetting van de aangetroffen funderingen. Lichtgrijs: de veronderstelde ligging van het gebouw op grond van de aangetroffen resten en de uitbreiding van de stal op grond van de Kadastrale Minuut van 1832.

▼ Fase 3: ca. 1900. Donkergrijs en grijs: de recent gesloopte boerderij, de waterput en de mogelijke oven. Lichtgrijs: de stal uit de late 18e eeuw.

1832 was er dus een 16 meter lang dwarsgeplaatst huis met dito kap aan de noordzijde en een ca. 17 meter lange stal er haaks op met de staldeuren aan de zuidzijde. Aan de westzijde van het huis was een verbreding, waarschijnlijk in de vorm van een aankapping. Een goede indruk van het uiterlijk van 't Loo omstreeks 1800 krijgt men bij boerderij Overdijkink, Lansinkweg 7, mogelijk gebouwd in 1704 met uitbreiding uit ongeveer dezelfde periode als 't Loo (in elk geval voor 1832). Dit boerderijtype staat bekend als 'T-boerderij' en komt in de IJsselstreek bij uitstek voor.

Bij de 18e-eeuwse fase van 't Loo hoort ook een bakstenen waterput, opgetrokken in een taps toelopende steenvorm: putstenen. De stenen zijn 21 - 23 cm lang, lopen taps toe van 12 naar 8 cm breed en 5 cm dik. De put ligt precies naast de 15e-eeuwse voorganger. De put kan onmogelijk de opvolger van de middeleeuwse put zijn want deze laatste werd reeds in de tweede helft van de 15e eeuw gedempt. Waar de waterputten lagen uit de periode

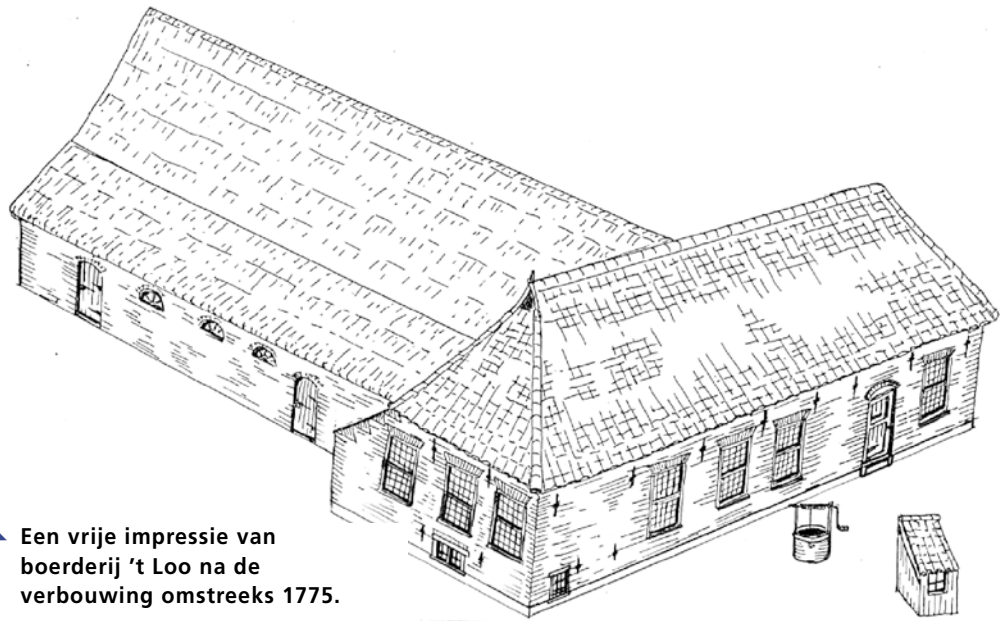
▼ **De 18e-eeuwse waterput, links de 19e-eeuwse waterput met koepelgewelf.**

▼ **De restanten van een oven?**

▲ **Een vrije impressie van boerderij 't Loo na de verbouwing omstreeks 1775.**

1500 tot in de 18e eeuw is onbekend. Mogelijk waren ze net als de 15e-eeuwse put van hout en waren ze ingegraven in de gedempte greppel en werden ze niet herkend. Wel werd een grote vierkante afvalkuil in de greppelvulling herkend met vondstmateriaal uit de 18e eeuw.

In de 19e eeuw werd de kelder onder de noordelijke leefruimte wat ingekort. Het eensteens keldermuurtje heeft steenformaten van 21-22 x 10 x 4-4,5 cm. Het ingekorte keldertje is tot de sloop van de jongste fase in gebruik gebleven. Het had een betonnen vloer en was toen niet meer dan een kruipruimte met opslagfunctie.

In de 19e eeuw werd er wederom een nieuwe waterput aangelegd en wel in de directe nabijheid van de 15e- en 18e-eeuwse put. De put was weer opgebouwd uit putstenen van 21 x 12-10 cm taps toelopend x 5 cm. Het had een koepelgewelf en er zat een loden pijp in de put. Dit betekent dat er een waterpomp op de put gestaan heeft. De put zal nog tot ver in de 20ste eeuw gefunctioneerd hebben want de aansluiting op het waterleidingnet is van ruim na de Tweede Wereldoorlog.

De jongste fase betekende omstreeks 1900 de sloop van de gehele woning en de herbouw in de vorm zoals we die tot de sloop van 2001 hebben herkend. Opvallend is wel dat de ruimtelijke indeling van de nieuwe woning min of meer overeen kwam met de situatie uit de 15e- en 18e eeuw. De kleine ruimtes aan de oostzijde waren ook in de nieuwbouw van ca. 1900 (en kort na 1980) aanwezig in de vorm van de keuken en de

hal met bijkeuken. De woonkamer lag op de plaats van de grote ruimte aan de westzijde. Het laatste fenomeen, waarvan resten zijn gevonden bij de opgravingen, vormt nog een raadsel. Het gaat om een half rond bakstenen bouwseltje met een diameter van anderhalve meter en een bakstenen bodem. De opbouw bestond uit een halfsteens muurtje dat aan de ronde zijde een aanzet tot een koepelvorm vertoonde. De gebruikte bakstenen zijn hergebruikte handvormstenen in waalformaat. Het bouwsel lag op 10 meter afstand van de zuidmuur van de woning in de lijn van de oostmuur van de stal. De ronde zijde stak als een soort absis buiten deze lijn.

Aan de vlakke zijde zijn de resten gevonden van houten stijlen in de hoeken en een ijzeren deurtje. Het deurtje was dus vanuit de schuur te openen. De bodem lag ten opzichte van het maaiveld ruim een halve meter diep. Het zou om een stookruimte van een oventje kunnen gaan. Te denken valt aan een broodoven. Het is uit de overlevering van de oud-bewoners van het naburige Berghege bekend dat ook op dit erf een broodoven in de schuur aanwezig was. De positie van het bouwsel tegen de stal (gebouwd tijdens de 18e-eeuwse bouwfase) en de gebruikte stenen laten een ruime datering van de late 18e t/m de eerste helft van de 20ste eeuw toe. ■

1 Schattingslijsten (in schild en pond) van de Graven en Hertogen van Gelre, Graven van Zutphen (HA) 697 (ao. 1463), 1021 (ao. 1472), 1022 (ao. 1494-96) uit het Rijksarchief Gelderland te Arnhem. Transcripts van P.L.J. Dullaert aanwezig in het Stads- en Streekarchief Zutphen (coll. Dullaert).
 2 HA 1022 folio 18 verso
 3 HA 1022 folio 18 verso
 4 Van de Waard 1996 In: Jaarboek Monumentenzorg pag. 8-18
 5 Van de Waard 1996

Monumentenschildje

De gemeente Zutphen biedt aan eigenaren van gemeentelijke monumenten de mogelijkheid om hun pand te voorzien van een schildje.

Dit schildje geeft aan dat het pand aangewezen is als gemeentelijk monument. Het eerste schildje werd in september 2004 door wethouder van Osch aangebracht aan het pand Turfstraat 37. Het schildje is vervaardigd van glas en ontworpen door glaszatelier Grisaille uit Brummen. Op een witte ondergrond is het bekende, rode Zutphense ankerkruis aangebracht. Het schildje wordt bekroond met een blauwe band met daarop in witte letters het woord "MONUMENT". Het meet ongeveer zeveneneenhalf maal zes centimeter.

Eigenaren die ook zo'n gratis (!) schildje op hun pand willen bevestigen kunnen bij de gemeente een aanvraagformulier afhalen en indienen. Het formulier kan men ophalen bij het Loket Bouwen en Wonen in het stadhuis. Als u daar uw gegevens invult krijgt u het schildje meteen mee met daarbij een instructie voor de bevestiging. ■

▲ Het Zutphense monumentenschildje in het wild. Op de foto bevestigd aan het pand Turfstraat 37. Foto J.K. Blanksma – gemeente Zutphen

Colofon

Voor vragen over de verschillende aspecten van monumentenzorg kunt u met de volgende medewerkers contact opnemen:

Dhr. J.K. Blanksma 0575-587377
subsidies
Mw. A. Koster 0575-587326
vergunningen
Dhr. J.S. Krijnen 0575-587376
bouw- en cultuurhistorisch onderzoek
Dhr. J.J.P. van Stiphout 0575-587309
administratief- juridische zaken
Dhr. M. Groothedde 0575-510229
archeologie

Deze uitgave wordt toegezonden aan belanghebbenden en geïnteresseerden. U kunt kosteloos een exemplaar aanvragen of een abonnement nemen.
Bel hiervoor naar de eindredactie of anders naar bovenstaande nummers.

ZUTPHEN MONUMENTAAL IS EEN UITGAVE VAN:

Sector Ruimte van de Gemeente Zutphen,
afdeling Bouwen, Monumenten en Archeologie.
Postbus 41, 7200 AA Zutphen.
Redactie: J. Kremer, M. Louwes,

M. Groothedde, J.S. Krijnen
Eindredactie J.S. Krijnen, tel. (0575) 587376

Gratis losse exemplaren zijn eveneens verkrijgbaar op de volgende locaties:

In de hal van het Stadhuis, 's-Gravenhof 2.
Stadsarchief Zutphen, Spiegelstraat 13
Stedelijk Museum, Rozengracht 3

DRUK EN VORMGEVING

Walburg Grafische Diensten Zutphen,
oplage 1000 exemplaren